

«Бекітемін»

Мектеп директоры:

С.И. Бегжанов

№76 жалпы орта білім беретін мектеп
2023– 2024 оқу жылына арналған
Тоғызқұмалақ үйірмесінің жылдық жұмыс жоспары.

Денешынықтыру мұғалімі: Сейлова А.Ж

Тоғызқумалақ. Қауіпсіздік ережесі. Ойын ережесі.

Қазіргі кезде әлемнің көптеген елдерінде тоғыз-қумалақ жақсы насихатталып жатыр. Мәселен, Қырғызстанда мектептерде тоғыз-коргоолдан олимпиада өтеді екен. Қытайда, Қарақалпақстанда кітаптар, ғылыми еңбектер шығуда. Сондай-ақ, көршілес Алтайда, Қарашай-Шеркеште, Сахада үйірмелер ашылып, Еуропаның бірнеше елдерінде тоғыз-қумалақ ойналып жатыр деген дерек бар.

Қазір әлемде тоғыз-қумалаққа ұқсас мысырлық калах, Моңғолияда эсон коргоол, Шри-Ланкада олинда калия, африкалықтарда манкала, габата, абапа, нам-нам, бао, тамподуо, омвесо, маработ, тұрақты америкалықтарда аджи-бото, варри роунд және роунд, азиялықтарда сунгка, паллангули, гонгкак сынды ойындар бар.

Мәселен, Африкадағы Уганда елінің омвесо деген ұлттық ойыны бар. Оның тоғыз-қумалақтан ерекшелігі отау саны көп (32 отау) те бірақ қумалақ саны аз (64 қумалақ). Осы ойынды угандалықтар әлемдік интеллектуалдық ойындардың қатарына кіргізіп, одан жыл сайын біресе Америкада, біресе Англияда олимпиадалар өткізеді екен. Немесе Шри-Ланканың манкала типіндегі жеті отаулық олинда калия ойын түрін алайық. Белгілі тоғыз-қумалақ маманы Мақсат Шотаевтың айтуынша, қазір бұл ойын, Интернет арқылы жедел дамып келе жатыр.

Тоғызқумалақ ойыны арнайы тақтада екі адам арасында ойналады. Ойын тақтасы – 2 қазан, 18 отау, 162 қумалақтан тұрады. Ойын басында әр ойыншыға бір қазан, тоғыз отауға тоғыз-тоғыздан салынған сексен бір қумалақ тиесілі.

Алғашқы жүріс жасаған ойыншыны – бастаушы, қарымта жүріс жасаған ойыншыны – қостаушы деп атайды. Кейде бастаушы үшін – ақ жағы, қостаушы үшін қара жағы деген тіркестерді де қолданамыз.

Тактаның жазу үлгісіндегі жалпы құрылысы төмендегідей:

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	9	9	9	9	9	9	9	9	9	Қостаушы қазаны (0)
	9	9	9	9	9	9	9	9	9	Бастаушы қазаны (0)
отаулар	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	

Берілген диаграммаларда бастаушының отаулары мен ондағы қумалақтар мөлшері үнемі төменгі жағында орналасады.

Жүріс ойыншылар тарапынан кезектесіп жүріледі. Жүрісті кімнің жасайтыны жеребемен немесе қарсыластардың келісімімен анықталады.

1. Жүріс жасау үшін өз жағыңыздағы отаулардың бірінен біреуін орнына қалдырып, қалған қумалақтарды қолға алып, солдан оңға қарай бір-бірлеп таратамыз.

Тарату сәтінде қумалақтар өз отауларымыздан асып кететін болса, қарсыластың отауына таратамыз. Егер соңғы қумалақ қарсыластың тақ санды қумалағы бар отауына түсіп, ондағы қумалақтарды жұп қылса (2, 4, 6, 10, 12), сол отаудағы қумалақтар ұтып алынып, өз қазанымызға салынады.

Егер соңғы құмалақ қарсыластың жұп санды құмалағы бар отауына түсіп (3 құмалақтан басқа), тақ қылса немесе өз отауымызға түссе, құмалақ ұтып алынбайды.

Мәселен, жоғарыдағы тақтадағы алғашқы жағдайда бастаушы №3 отаудағы 9 құмалағын таратса, соңғысы қарсыласының №6 отауына барып түседі және ондағы 9 құмалақ соңғы құмалақпен 10 болып, ұтып алынады және қазанға салынады.

Сол кезде тақтада төмендегідей жағдай қалыптасады.

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	9	9	9	–	10	10	10	10	10	(0)
	9	9	9	9	9	9	1	10	10	(10)
отаулар	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	

- 2. Отаудағы жалғыз құмалақ көрші отауға жүргенде орны бос қалады.
- 3. Жүріс жасаған кезде отауларға құмалақ салмай немесе 2-3 құмалақ бөліп алып жүруге болмайды.

Тоғызқұмалақ ойынында құмалақтан басқа ойында бір рет қарсыластың отауын ұтып алуға да болады. Оны ежелде – “тұзды үй”, қазіргі тілде – тұздық деп атайды.

4. Тұздық алу үшін жүріс жасаған кезде, қарсыластың екі құмалағы бар отауына таратқан құмалағыңыздың соңғысын түсіру керек.

Сонда сол отауда қалыптасқан 3 құмалақпен бірге отау да ұтып алынып, ойынның аяғына дейін сіздің меншігіңізге айналады.

Енді жүріс жасалған сайын тұздық алынған отауға түсетін бір құмалақ, міндетті түрде сіздің қазаныңызға салынып отырады.

Тұздық алынған отауға арнайы белгі қойылады. Жазбаша түрде – X деген шартты таңбамен белгіленеді. Мәселен, төмендегі диаграммаға қарайық.

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	–	10	10	1	11	11	11	11	11	(0)
	10	10	10	10	10	10	2	11	1	(12)
отаулар	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	

Осы жағдайда бастаушы ойыншы №7 отаудағы 10 құмалағын тарату арқылы, соңғы құмалағын бастаушының №7 отауына түсіріп, ондағы 2 құмалақты үшеу етіп, осы құмалақтарды ұтумен қатар, осы отауға тұздық жариялайды. Сонда төмендегі жағдай қалыптасады.

отаулар	№9	№8	№7	№6	№5	№4	№3	№2	№1	
	1	11	1	1	11	11	11	11	11	(3)

	11	11	11	11	11	11	X	11	1	(12)
отаулар	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	

Ендігі кезде бүкіл ойын барысында №7 отау – қостаушының меншігіне айналады.

- 5. Тұздық ойында бір рет алынады және №9 отаудан ешқашан алынбайды.
- 6. Тұздық аттас отаулардан алынбайды.

Мысалы, жоғарыдағы диаграммадағы жағдайда қостаушы ойыншы №7 отаудан тұздық алды, енді бастаушы ойыншы ойын барысында бұл отаудан тұздық алуға қақысы жоқ.

«Бекітемін»
Мектеп директоры: **О.И. Бегжанов**

Тоғызқұмалақ үйірмесінің жылдық жұмыс жоспары

р/с	Үйірме тақырыбы	Сағат саны	Теориялық сағат	Практикалық сағат
1	тоғызқұмалақ ойынының шығу тарихы	1	1	
2	Ойын ережесі	3	3	
3	ойынға дайындық	5		5
4	тоғызқұмалақ техниксымен тактикасы	12		12
5	Сынық және ойын	6		6
6	Сынақ және дайындық	7		7
7	барлығы	34		

тоғызқұмалақ үйірмесінің
қауіпсіздік ережелерімен таныстым.

№	Оқушылардың аты-жөні	Сынып	Қолы
1	Маханбет А	4а	Молд
2	Смайлов М	4а	Смай
3	Елеусинова А	4а	Елеус
4	Кали К	4а	Кали
5	Абдіқали Б	4б	Абдіқ
6	Мұраметов А	4б	Мұрамет
7	Қайратқалина З	8а	Қайрат
8	Бекмолдақұлов Р	6а	Бекмол
9	Сейітбай А	6б	Сейіт
10	Мейіраман С	6б	Мейіраман
11	Әбітжанов Н	5а	Әбітжан
12	Әбітжанов Е	5а	Әбітжан
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			

Тоғызқұмалақ үйірмесінің жоспары

	Өтілетін сабақтың тақырыбы	Сағат саны	Өтілетін мерзімі
1	Тоғызқұмалақ тарихы	2 сағ	09.09 - 09.09
2	Тоғызқұмалақ ойыны туралы жалпы түсінік	2 сағ	11.09 - 14.09
3	Ойынды жазу тәртібі	2 сағ	18.09 - 21.09
4	Тоғызқұмалақ отаулары жайлы түсінік	2 сағ	25.09 - 28.09
5	Тоғызқұмалақ әліпесі	2 сағ	02.10 - 05.10
6	Жүрістің түрлері	2 сағ	09.10 - 12.10
7	Тұздық немесе тұзды үй	2 сағ	16.10 - 19.10
8	Екі жақты ойын	2 сағ	23.10 - 26.10
9	Бай отаулар	2 сағ	06.11 - 09.11
10	Ат және атсырау	2 сағ	13.11 - 16.11
11	Жүрісті есептеу	2 сағ	20.11 - 23.11
12	Тоғызқұмалақ нотациясы мен партиялары	2 сағ	27.11 - 30.11
13	Жүрістерді талдау	2 сағ	04.12 - 07.12
14	Ілгері және кері есеп	2 сағ	11.12 - 14.12
15	Қанды қақпан ойнау	2 сағ	25.12 - 28.12
16	Бай отаулардың жүрістерін талдау	2 сағ	08.01 - 11.01
17	Екі жақты ойын	2 сағ	15.01 - 18.01
18	Ілгері және кері есеп	2 сағ	22.01 - 25.01
19	Отауларға тоқталу	2 сағ	29.01 - 01.02
20	Ережемен ойнау	2 сағ	05.02 - 08.02
21	Тұздық немесе тұзды үй	2 сағ	12.02 - 15.02
22	Бай отаулар	2 сағ	19.02 - 22.02
23	Аатсырау	2 сағ	26.02 - 29.02
24	Жүрісті есептеу	2 сағ	04.03 - 07.03
25	Тоғызқұмалақ нотациясы мен партиялары	2 сағ	11.03 - 14.03
26	Жүрістерді талдау	2 сағ	18.03 - 21.03
27	Ілгері және кері есеп	2 сағ	01.04 - 04.04
28	Қанды қақпан ойнау	2 сағ	08.04 - 11.04
29	Бай отаулардың жүрістерін талдау	2 сағ	15.04 - 18.04
30	Ілгері және кері есеп	2 сағ	22.04 - 25.04
31	Отауларға тоқталу	2 сағ	29.04 - 02.05
32	Ат және атсырау	2 сағ	06.05 - 09.05
33	Жүрісті есептеу	2 сағ	13.05 - 16.05
34	Ережемен ойнау	2 сағ	20.05 - 23.05

